

«6D090500 – Әлеуметтік жұмыс» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған Жақыпбек Айгерим Айдарбекқызының «Қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын жеңудегі белсендендіруші технологиялар (Шымкент қаласы мысалында)» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми

РЕЦЕНЗЕНТТІҢ ЖАЗБАША ПІКІРІ

р/н №	Өлшемшарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету); 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.	Диссертациялық зерттеу Қазақстан Республикасы Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылымды дамытудың басым бағыты – «Елдің зияткерлік әлеуетін, адами капиталын және халықтың әлеуметтік игілігін дамыту (әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар саласындағы зерттеулер)» бағытына сәйкес келеді. «Қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын жеңудегі белсендендіруші технологиялар (Шымкент қаласы мысалында)» тақырыбындағы диссертациялық жұмыс қазіргі Қазақстан қоғамындағы демографиялық қартаю жағдайында қарт адамдардың әлеуметтік әл-ауқатын арттыру, әлеуметтік интеграциясын қамтамасыз ету және өмір сапасын жақсарту мәселелеріне арналған. Зерттеуде қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының қалыптасу факторлары, оның әлеуметтік, экономикалық, институционалдық, кеңістіктік және цифрлық өлшемдері кешенді түрде талданған. Диссертациялық жұмыстың мазмұны халықтың әлеуметтік игілігін арттыруға, әлеуметтік теңсіздікті төмендетуге, әлеуметтік инклюзияны дамытуға және әлеуметтік жұмыстың заманауи технологияларын жетілдіруге бағытталған. Зерттеу нәтижелері қарт адамдардың әлеуметтік белсенділігін арттыруға, олардың қоғам өміріне толыққанды қатысуын қамтамасыз етуге және әлеуметтік қорғау

			жүйесінің тиімділігін жетілдіруге мүмкіндік береді. Сондай-ақ диссертация Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексінде, «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» Қазақстан Республикасының Заңында, «Қазақстан – 2050» стратегиясында, БҰҰ-ның Тұрақты даму мақсаттарында, Қартаю мәселелері жөніндегі Мадрид халықаралық іс-қимыл жоспарында, Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының «Белсенді қартаю» және «Салауатты қартаю онжылдығы 2021–2030» бағдарламаларында белгіленген міндеттермен өзара сабақтас келеді. Зерттеуде ұсынылған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын қамтамасыз етуге, олардың әлеуметтік капиталын дамытуға және қоғамдағы белсенді қатысуын кеңейтуге бағытталған. Осыған байланысты диссертациялық зерттеу Қазақстан Республикасы Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылымды дамытудың басым бағыты – «Елдің зияткерлік әлеуетін, адами капиталын және халықтың әлеуметтік игілігін дамыту (әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар саласындағы зерттеулер)» бағытына толық сәйкес келеді.
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған.	Диссертациялық жұмыс әлеуметтік жұмыс ғылымының дамуына елеулі үлес қосады және оның ғылыми маңыздылығы толық ашылған. Зерттеудің ғылыми құндылығы қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын әлеуметтік жұмыс ғылымының теориялық және қолданбалы парадигмалары аясында кешенді қарастыруымен айқындалады. Автор әлеуметтік эксклюзияны экономикалық немесе әлеуметтік оқшаулану мәселесі ретінде ғана емес, денсаулық, әлеуметтік қатысу, институционалдық

		қолжетімділік, цифрлық теңсіздік, әлеуметтік капитал және кеңістіктік факторлармен өзара байланыста талданатын көпөлшемді әлеуметтік құбылыс ретінде негіздейді. Бұл әлеуметтік жұмыс ғылымындағы қарт адамдардың әлеуметтік жағдайын түсіндіруге арналған теориялық тәсілдерді тереңдетуге мүмкіндік береді. Диссертацияның ғылыми маңыздылығы халықаралық ғылыми әдебиеттерде кеңінен қолданылатын әлеуметтік эксклюзия теориясы, өмірлік жол тұжырымдамасы (life-course perspective), кумулятивті теңсіздік теориясы, белсенді қартаю тұжырымдамасы, күшті жақтарға негізделген тәсіл және қауымдастыққа негізделген тәсілдерді қазақстандық әлеуметтік-мәдени контексте жүйелі түрде бейімдеп қолдануынан көрінеді. Зерттеу барысында аталған теориялық тұжырымдамалардың қарт адамдардың әлеуметтік жағдайын түсіндірудегі мүмкіндіктері нақтыланып, олардың өзара байланысы негізінде кешенді талдау моделі қалыптастырылған. Эмпирикалық тұрғыдан диссертацияның ғылым үшін маңызы жоғары. Автор сандық және сапалық әдістерді үйлестіре отырып, қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының факторларын анықтаған, институционалданған қарт адамдардың өмірлік траекторияларын зерттеген және Eldergram жобасы негізінде белсенді қартаю тәжірибелеріне талдау жүргізген. Бұл Қазақстандағы қарт адамдардың әлеуметтік жағдайына қатысты ғылыми білім қорын толықтыруға мүмкіндік береді. Зерттеудің ғылыми жаңалығы қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын еңсеруге бағытталған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» атты интегративті белсендендіруші технологиялардың ұсынылуымен де ерекшеленеді. Ұсынылған модельдер әлеуметтік
--	--	---

			жұмыс теориясы мен практикасын дамытуға, қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын қамтамасыз етуге және олардың қоғам өміріне белсенді қатысуын кеңейтуге бағытталған жаңа ғылыми шешімдер болып табылады. Жалпы диссертациялық жұмыс әлеуметтік жұмыс ғылымының теориялық-әдіснамалық негіздерін кеңейтіп, қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын зерттеу бағытындағы ғылыми білімді толықтырады және ғылымға елеулі үлес қосады.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі:	Диссертациялық жұмыстың өзі жазылу деңгейі жоғары деп бағаланады. Зерттеу жұмысы автордың дербес ғылыми ізденісінің нәтижесі болып табылады және оның теориялық, әдіснамалық әрі эмпирикалық деңгейлердегі ғылыми құзыреттілігін көрсетеді. Диссертацияда қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы мәселесі бойынша отандық және шетелдік ғылыми әдебиеттерге кешенді талдау жүргізіліп, әлеуметтік жұмыс ғылымының негізгі теориялық тұжырымдамалары жүйеленген және авторлық ғылыми ұстаным қалыптастырылған. Автор зерттеу барысында аралас әдіснаманы пайдаланып, қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын сандық және сапалық әдістер арқылы зерттеген. Эмпирикалық бөлімде сауалнама нәтижелері, институционалданған қарт адамдармен жүргізілген өмірбаяндық сұхбаттар және Eldergram жобасының медиакейстері негізінде алынған деректерге талдау жасалған. Зерттеу құралдарын әзірлеу, деректерді жинау, өңдеу және интерпретациялау жұмыстарының мазмұны автордың зерттеу үдерісіне тікелей қатысқанын және ғылыми нәтижелердің дербес алынғанын көрсетеді. Диссертацияның ғылыми жаңалығы ретінде ұсынылған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері автордың жеке ғылыми
		1) жоғары;	
		2) орташа;	
		3) төмен;	
		4) өзі жазбаған.	

			ізденістерінің нәтижесі болып табылады. Ұсынылған тұжырымдамалық шешімдер теориялық талдау мен эмпирикалық зерттеу қорытындылары негізінде әзірленген және әлеуметтік жұмыс практикасын жетілдіруге бағытталған. Жұмыстың құрылымдық логикасы, ғылыми аппараттың жүйелілігі, теориялық тұжырымдардың бірізділігі және эмпирикалық нәтижелердің ғылыми негізделуі автордың зерттеуді өз бетінше орындағанын дәлелдейді. Осыған байланысты диссертацияның өзі жазылу деңгейі жоғары деп бағаланады.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі:	Диссертациялық жұмыстың ішкі бірлігі жоғары деңгейде сақталған және зерттеудің барлық құрылымдық элементтері өзара логикалық сабақтастықта берілген.
		1) негізделген;	
		2) ішінара негізделген;	
		3) негізделмеген.	
			Диссертацияның өзектілігі толық негізделген. Автор Қазақстандағы демографиялық қартаю үдерісінің күшеюі, қарт адамдар санының артуы, әлеуметтік теңсіздіктің жинақталуы және әлеуметтік эксклюзияның жаңа формаларының қалыптасуы жағдайында зерттеу тақырыбының ғылыми әрі практикалық маңызын жан-жақты дәлелдейді. Жұмыста қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы әлеуметтік жұмыс ғылымының өзекті мәселелерінің бірі ретінде қарастырылып, оны еңсерудің жаңа тәсілдерін әзірлеу қажеттілігі негізделген.
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды:	Диссертация мазмұны зерттеу тақырыбын толық айқындайды. Жұмыстың құрылымы зерттеу логикасына сәйкес құрылған. Бірінші тарауда қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының теориялық және концептуалдық негіздері қарастырылса, екінші тарауда оның факторлары мен көрініс формалары эмпирикалық материалдар негізінде талданған.
		1) айқындайды;	
		2) ішінара айқындайды;	
		3) айқындамайды.	

			Үшінші тарауда әлеуметтік эксклюзияны еңсеруге бағытталған белсендендіруші технологиялар мен авторлық модельдер ұсынылған. Диссертация мазмұны зерттеу тақырыбын толық ашып көрсетеді.
	4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді:		Зерттеудің мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына толық сәйкес келеді. Қойылған мақсат карт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын зерттеу және оны еңсерудің белсендендіруші технологияларын әзірлеуге бағытталған. Міндеттер зерттеудің теориялық, әдіснамалық және эмпирикалық кезеңдерін толық қамтып, қойылған мақсатқа қол жеткізуге мүмкіндік береді.
	1) сәйкес келеді;		
	2) ішінара сәйкес келеді;		
	3) сәйкес келмейді.		
	4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан:		Диссертацияның барлық бөлімдері мен негізгі ережелері өзара толық байланысқан. Теориялық бөлімде қалыптастырылған тұжырымдамалық негіздер эмпирикалық зерттеулер арқылы тексеріліп, алынған нәтижелер автор ұсынған практикалық модельдер мен технологияларды әзірлеуге негіз болған. Зерттеудің барлық тараулары арасында мазмұндық және логикалық сабақтастық сақталған.
	1) толық байланысқан;		
	2) ішінара байланысқан;		
	3) байланыс жоқ.		
	4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған:		Автор ұсынған жаңа шешімдер мен ғылыми қағидалар бұрынғы теориялық және эмпирикалық зерттеулермен салыстырыла отырып негізделген. Диссертацияда әлеуметтік эксклюзия, белсенді қартаю, әлеуметтік капитал, өмірлік жол тұжырымдамасы және әлеуметтік жұмыс технологиялары бойынша халықаралық және отандық ғылыми әдебиеттерге кең көлемде сыни талдау жүргізілген. Осы талдау негізінде автор карт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын қамтамасыз етуге бағытталған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» атты жаңа модельдерді ұсынған. Сондықтан жұмыста сыни талдау бар деп бағалауға толық негіз бар.
	1) сыни талдау бар;		
	2) талдау ішінара жүргізілген;		
	3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген;		
	4) талдау жоқ.		

5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Диссертациялық жұмыста алынған ғылыми нәтижелер мен қорғауға ұсынылған негізгі ережелер ішінара жаңа болып табылады және әлеуметтік жұмыс ғылымын дамытуға маңызды үлес қосады. Зерттеудің ғылыми жаңалығы қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын әлеуметтік жұмыс ғылымының теориялық және қолданбалы парадигмалары негізінде кешенді қарастыруымен ерекшеленеді. Автор әлеуметтік эксклюзияны экономикалық, әлеуметтік, институционалдық, кеңістіктік және цифрлық өлшемдер аясында талдап, оның қазақстандық жағдайдағы ерекшеліктерін анықтаған. Диссертацияның ғылыми нәтижелері халықаралық ғылыми әдебиеттерде қалыптасқан теориялық тұжырымдамаларды қазақстандық әлеуметтік-мәдени контексте бейімдеу және дамыту арқылы алынған. Зерттеуде әлеуметтік эксклюзия теориясы, өмірлік жол тұжырымдамасы, кумулятивті теңсіздік теориясы, белсенді қартаю тұжырымдамасы және әлеуметтік жұмыс тәсілдері өзара интеграцияланып, қарт адамдардың әлеуметтік жағдайын түсіндіретін кешенді ғылыми негіз қалыптастырылған. Эмпирикалық жаңалығы қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының факторларын сандық және сапалық зерттеу әдістері арқылы анықтауымен, институционалданған қарт адамдардың өмірлік траекторияларын талдауымен және Eldergram жобасы негізінде белсенді қартаю тәжірибелерін жүйелеуімен байланысты. Зерттеу нәтижесінде қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының қалыптасу механизмдері мен оны еңсеруге ықпал ететін ресурстар айқындалған. Сонымен қатар, диссертацияда алғаш рет қазақстандық жағдайға бейімделген «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» атты
----	----------------------------	--	--

			интегративті белсендендіруші технологиялар ұсынылған. Бұл модельдер қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын қамтамасыз етуге, әлеуметтік капиталын дамытуға және қоғам өміріне белсенді қатысуын кеңейтуге бағытталған. Осыған байланысты диссертацияда ұсынылған ғылыми нәтижелер мен негізгі ережелер ішінара жаңа (25–75% жаңа) деп бағаланады.
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма?	Диссертациялық жұмыстың қорытындылары ішінара жаңа болып табылады және әлеуметтік жұмыс ғылымындағы қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын зерттеу бағытын толықтырады. Зерттеу нәтижесінде қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының көпөлшемді сипаты анықталып, оның әлеуметтік, экономикалық, институционалдық, кеңістіктік және цифрлық факторлармен өзара байланысы негізделген. Автор қарт адамдардың әлеуметтік жағдайын өмірлік жол барысында жинақталған теңсіздіктердің нәтижесі ретінде қарастырып, әлеуметтік эксклюзияның қалыптасу механизмдерін кешенді түрде түсіндірген. Диссертацияның маңызды қорытындыларының бірі – қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын тек әлеуметтік көмек көрсету арқылы емес, олардың әлеуметтік белсенділігін, дербестігін және қоғам өміріне қатысуын күшейтетін белсендендіруші технологиялар арқылы еңсеру қажеттігінің дәлелденуі. Зерттеу барысында қарт адамдардың әлеуметтік капиталын дамыту, цифрлық инклюзияны кеңейту, қауымдастықтық байланыстарды нығайту және ұрпақаралық өзара әрекеттестікті қолдау әлеуметтік инклюзияның маңызды тетіктері ретінде айқындалған. Эмпирикалық зерттеулердің нәтижелері қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының нақты
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

			көріністерін анықтауға мүмкіндік берген. Сонымен қатар институционалданған қарт адамдардың өмірлік траекториялары мен белсенді қартаю тәжірибелеріне жүргізілген талдау әлеуметтік жұмыс практикасын жетілдіруге бағытталған жаңа қорытындылар жасауға негіз болған. Зерттеудің тәжірибелік нәтижесі ретінде ұсынылған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын қамтамасыз етуге бағытталған жаңа қолданбалы шешімдер ретінде негізделген. Бұл қорытындылар әлеуметтік жұмыс теориясы мен практикасын дамытуға, сондай-ақ қарт адамдарға қатысты әлеуметтік саясатты жетілдіруге мүмкіндік береді. Осыған байланысты диссертацияның негізгі қорытындылары ішінара жаңа (25–75% жаңа) деп бағаланады.
	5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе?		Диссертацияда ұсынылған технологиялық және басқарушылық шешімдер толығымен жаңа және ғылыми тұрғыдан негізделген деп бағаланады. Зерттеу нәтижесінде автор қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын еңсеруге бағытталған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» атты интегративті белсендендіруші технологияларды әзірлеген. Ұсынылған модельдер қарт адамдардың әлеуметтік, мәдени, цифрлық және қауымдастықтық интеграциясын қамтамасыз етуге бағытталған және әлеуметтік жұмыс жүйесінде қолдануға арналған кешенді ұйымдастырушылық шешімдер болып табылады. Автор ұсынған технологиялардың құрылымы, функциялары, іске асыру кезеңдері, институционалдық тетіктері және күтілетін нәтижелері жүйелі түрде негізделген. Бұл шешімдер диссертация барысында жүргізілген теориялық талдау мен эмпирикалық зерттеулердің нәтижелеріне сүйеніп
	1) толығымен жаңа;		
	2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);		
	3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).		

			әзірленген және қарт адамдардың әлеуметтік белсенділігін арттыруға, әлеуметтік капиталын дамытуға және қоғам өміріне қатысу мүмкіндіктерін кеңейтуге бағытталған. Ұсынылған модельдер бұрынғы әлеуметтік қолдау тәжірибелерінен белсендіру және инклюзия қағидаттарына негізделуімен ерекшеленеді. Сондықтан диссертацияда ұсынылған технологиялық және басқарушылық шешімдер толығымен жаңа және жеткілікті дәрежеде негізделген деп қорытынды жасауға болады.
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research (куолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	Диссертацияның барлық негізгі қорытындылары ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерге негізделген. Зерттеу барысында қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы мәселесі теориялық және эмпирикалық деңгейлерде кешенді түрде қарастырылған. Автор әлеуметтік эксклюзияның теориялық негіздерін талдау үшін отандық және шетелдік ғылыми әдебиеттердің кең ауқымын пайдаланған, заманауи ғылыми тұжырымдамалар мен тәсілдерге сыни талдау жүргізген. Диссертацияның эмпирикалық базасы жеткілікті көлемде қалыптастырылған. Зерттеуде сандық сауалнама нәтижелері, институционалданған қарт адамдармен жүргізілген тереңдетілген және өмірбаяндық сұхбаттар, сондай-ақ Eldergram жобасының медиакейстері пайдаланылған. Әртүрлі зерттеу әдістерін үйлестіре қолдану алынған нәтижелердің сенімділігін арттырып, зерттелетін мәселені жан-жақты талдауға мүмкіндік берген. Автор жасаған қорытындылар эмпирикалық деректермен, статистикалық нәтижелермен және сапалық зерттеу материалдарымен расталған. Диссертацияда ұсынылған теориялық тұжырымдар мен практикалық

			ұсыныстар жүргізілген зерттеулердің нәтижелеріне негізделіп шығарылған және зерттеу барысында алынған деректермен дәлелденген. Сонымен қатар қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын еңсеруге бағытталған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері зерттеудің теориялық қорытындылары мен эмпирикалық нәтижелерінің негізінде әзірленген. Сондықтан диссертацияның барлық негізгі қорытындылары ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген деп бағаланады.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді; 5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	Қорғауға ұсынылған негізгі ережелердің барлығы диссертациялық зерттеу барысында алынған теориялық және эмпирикалық нәтижелермен толық дәлелденген. Автор қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының көпөлшемді сипатын, оның өмірлік жол барысында жинақталған теңсіздіктермен байланысын, әлеуметтік, экономикалық, кеңістіктік, гендерлік және цифрлық факторлардың ықпалын сандық сауалнама, тереңдетілген және өмірбаяндық сұхбаттар, институционалданған қарт адамдардың өмірлік тәжірибелерін талдау, сондай-ақ Eldergram жобасының медиакейстері негізінде жан-жақты негіздеген. Зерттеу нәтижелері әлеуметтік эксклюзияның құрылымдық және динамикалық сипатын ашып көрсетіп, қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын арттыруға бағытталған әлеуметтік жұмыс технологияларының тиімді бағыттарын айқындауға мүмкіндік берген. Сонымен қатар, автор әзірлеген «Әлеуметтік ресурс орталығы» мен «Әлеуметтік ауыл» модельдері теориялық талдау мен эмпирикалық зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып ұсынылған және олардың құрылымдық элементтері

			ғылыми тұрғыдан негізделген. Осыған байланысты қорғауға шығарылған барлық негізгі ережелер дәлелденген деп бағаланады.
		7.2 Тривиалды ма?	Қорғауға ұсынылған негізгі ережелер тривиалды емес. Диссертацияда ұсынылған тұжырымдар жалпыға белгілі немесе ғылыми дәлелдеуді қажет етпейтін қағидаларға жатпайды. Керісінше, олар қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының қалыптасу факторларын, оның әлеуметтік, экономикалық, гендерлік, кеңістіктік және цифрлық өлшемдерін кешенді зерттеу нәтижесінде алынған ғылыми қорытындылар болып табылады. Автор ұсынған тұжырымдар теориялық талдау мен эмпирикалық зерттеу нәтижелеріне негізделген, сондай-ақ қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын арттыруға бағытталған жаңа ұйымдастырушылық және технологиялық шешімдерді қамтиды. Осыған байланысты қорғауға шығарылған негізгі ережелер тривиалды емес және ғылыми маңызы бар нәтижелер ретінде бағаланады.
		1) ия;	
		2) жоқ;	
		3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес.	
		7.3 Жаңа ма?	Қорғауға ұсынылған негізгі ережелер ғылыми жаңашылдыққа ие. Диссертациялық зерттеуде қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы Қазақстанның әлеуметтік-мәдени жағдайында кешенді түрде қарастырылып, оның әлеуметтік, экономикалық, институционалдық, гендерлік, кеңістіктік және цифрлық өлшемдері өзара байланыста талданған. Автор алғаш рет Шымкент қаласы мен Түркістан облысы мысалында қарт адамдардың әлеуметтік
		1) ия;	
		2) жоқ;	
		3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес.	

			экслюзиясының қалыптасу ерекшеліктерін эмпирикалық тұрғыдан негіздеп, оның өмірлік жол барысында жинақталған теңсіздіктермен байланысын дәлелдеген. Зерттеуде әлеуметтік белсенділік, цифрлық инклюзия, әлеуметтік капитал және қауымдастықтық ресурстардың қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясына ықпалы анықталған. Автор әзірлеген «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері қарт адамдардың әлеуметтік экслюзиясын еңсеруге бағытталған жаңа ғылыми-практикалық шешімдер болып табылады. Осыған байланысты қорғауға ұсынылған негізгі ережелер жаңа деп бағаланады.
		7.4 Қолдану деңгейі:	Қорғауға ұсынылған негізгі ережелердің қолдану деңгейі кең болып табылады. Зерттеу нәтижелері әлеуметтік жұмыс теориясын дамытуда, қарт адамдарға қатысты әлеуметтік саясатты жетілдіруде, арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету жүйесінің тиімділігін арттыруда, белсенді қартаю бағдарламаларын әзірлеуде және қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын қамтамасыз етуге бағытталған жобаларды жүзеге асыруда қолданылуы мүмкін. Диссертацияда ұсынылған тұжырымдар мен практикалық ұсыныстар мемлекеттік органдардың, әлеуметтік қызмет көрсету ұйымдарының, үкіметтік емес ұйымдардың, белсенді ұзақ өмір сүру орталықтарының және қарт адамдармен жұмыс істейтін мамандардың қызметінде пайдалануға жарамды. Автор ұсынған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері әлеуметтік жұмыс практикасына енгізуге бағытталған қолданбалы сипатқа ие. Сондай-ақ зерттеу нәтижелері
		1) тар;	
		2) орташа;	
		3) кең	
		4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес.	

			әлеуметтік жұмыс, әлеуметтану, геронтология және әлеуметтік саясат салаларындағы ғылыми зерттеулер мен оқу бағдарламаларында қолданылуы мүмкін. Осыған байланысты қорғауға ұсынылған негізгі ережелердің қолдану деңгейі кең деп бағаланады.
		7.5 Мақалада дәлелденген бе?	Иә. Қорғауға ұсынылған тұжырымдардың барлығы ізденушінің Scopus және отандық рецензияланған журналдарда жарық көрген мақалаларында дәлелденген. Бұл жұмыстар дербес ғылыми зерттеу ретінде бағалауға толық негіз береді.
		1) ия;	
		2) жоқ	
8.	Дәйектілік қағидаты.	3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	Диссертациялық жұмыста зерттеу әдіснамасы нақты айқындалған және зерттеудің мақсаты мен міндеттеріне толық сәйкес келеді. Автор қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын зерттеуде әлеуметтік эксклюзия теориясын, өмірлік жол тұжырымдамасын (life-course approach), жинақталған теңсіздік теориясын (cumulative disadvantage theory), белсенді қартаю тұжырымдамасын және әлеуметтік жұмыс теорияларын негізге алған. Зерттеу мәселесінің күрделі сипатын ескере отырып, аралас әдістер (mixed methods) әдіснамасы тандалған. Әдіснамалық тәсілдер мен зерттеу процедуралары жеткілікті деңгейде сипатталған және ғылыми тұрғыдан негізделген.
		8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған:	
	Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	1) ия;	
		2) жоқ.	
		8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған:	Зерттеу барысында сандық және сапалық деректерді жинау, өңдеу және талдау үшін заманауи ғылыми әдістер қолданылған. Сандық зерттеу нәтижелері статистикалық өңдеуден өткізілген, ал сапалық деректер мазмұндық және тақырыптық талдау әдістері арқылы интерпретацияланған. Компьютерлік технологияларды пайдалану алынған нәтижелердің сенімділігі мен дәлдігін қамтамасыз еткен.

		1) ия;	Диссертацияда ұсынылған теориялық қорытындылар мен анықталған заңдылықтар эмпирикалық зерттеу нәтижелері арқылы расталған. Сандық сауалнама, өмірбаяндық және тереңдетілген сұхбаттар, институционалданған қарт адамдардың өмірлік тәжірибелерін талдау және Eldergram жобасының медиакейстері теориялық тұжырымдардың негізділігін дәлелдеуге мүмкіндік берген. Автор әзірлеген «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері де зерттеу нәтижелері негізінде ұсынылған.
		2) жоқ.	
		8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді):	
		1) ия;	
		2) жоқ.	
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған.	
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті /жеткіліксіз.	
9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы:	Диссертациялық жұмыстың теориялық маңызы жоғары. Зерттеуде қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы әлеуметтік жұмыс ғылымының заманауи
		1) бар;	

		2) жоқ.	теориялары негізінде кешенді түрде қарастырылып, оның әлеуметтік, экономикалық, институционалдық, кеңістіктік, гендерлік және цифрлық өлшемдері жүйеленген. Автор әлеуметтік эксклюзияның өмірлік жол барысында жинақталған теңсіздіктердің нәтижесі ретінде қалыптасатынын эмпирикалық тұрғыдан негіздеп, әлеуметтік жұмыс ғылымындағы қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясына қатысты теориялық білім қорын толықтырған. Зерттеу нәтижелері әлеуметтік жұмыс, геронтология және әлеуметтік саясат салаларындағы ғылыми зерттеулерді одан әрі дамытуға теориялық негіз бола алады.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары:	Диссертация нәтижелерінің практикалық маңызы жоғары. Зерттеу барысында анықталған қорытындылар қарт адамдарға арналған әлеуметтік саясатты жетілдіруде, әлеуметтік қызмет көрсету жүйесінің тиімділігін арттыруда, белсенді қартаю бағдарламаларын әзірлеуде және әлеуметтік жұмыс практикасын дамытуда қолданылуы мүмкін. Автор ұсынған ұсыныстар мемлекеттік органдардың, арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету ұйымдарының, үкіметтік емес ұйымдардың, белсенді ұзақ өмір сүру орталықтарының және қарт адамдармен жұмыс жүргізетін мамандардың қызметінде пайдалануға жарамды. Сондай-ақ, зерттеу нәтижелерін жоғары оқу орындарының оқу үдерісінде және әлеуметтік жұмыс мамандарын даярлау барысында қолдануға болады.
		1) ия;	
		2) жоқ.	Диссертацияда ұсынылған практикалық ұсыныстар ғылыми жаңашылдығымен ерекшеленеді. Автор қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын арттыруға бағытталған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» атты интегративті модельдерді әзірлеген. Ұсынылған модельдер институционалдық
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма?	
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

			колдау, қауымдастықтық ресурстар, цифрлық инклюзия, әлеуметтік қатысу және ұрпақаралық өзара әрекеттестік тетіктерін біріктіретін кешенді жүйе ретінде негізделген. Бұл ұсыныстар қазақстандық тәжірибеде қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын еңсеруге бағытталған жаңа ғылыми-практикалық шешімдер болып табылады.
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы:	Диссертацияның академиялық жазу сапасы жоғары деңгейде орындалған. Жұмыс ғылыми зерттеулерге қойылатын талаптарға сәйкес рәсімделген, құрылымы жүйелі және логикалық тұрғыдан бірізді құрылған. Диссертацияның мазмұны зерттеу мақсаты мен міндеттеріне толық сәйкес келеді, теориялық және эмпирикалық бөлімдер өзара сабақтастықта берілген. Автор ғылыми терминологияны орынды пайдаланып, зерттеу нәтижелерін жүйелі түрде баяндаған. Жұмыста ғылыми әдебиеттерді талдау, дереккөздерге сілтеме жасау және ғылыми қорытындыларды негіздеу талаптары сақталған. Кестелер, суреттер және қосымшалар зерттеу нәтижелерін түсіндіруге тиімді пайдаланылған. Диссертация мәтіні ғылыми стильде жазылған, тұжырымдар нақты әрі дәйекті түрде берілген. Жұмыста академиялық адалдық қағидаттары сақталған, пайдаланылған дереккөздер тиісті түрде рәсімделген және ғылыми аппарат талаптарына сәйкес келтірілген. Жалпы алғанда, диссертацияның академиялық жазылу және рәсімделу сапасы жоғары деңгейде деп бағаланады.
		1) жоғары;	
		2) орташа;	
		3) орташадан төмен;	
		4) төмен.	
11.	Диссертацияға ескертулер		Диссертациялық жұмыстың ғылыми және практикалық құндылығы жоғары болғанымен, келесідей жекелеген ескертулер мен ұсыныстарды атап өткен жөн:

			Диссертацияда ұсынылған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдерінің құрылымы мен қызмет ету тетіктері жеткілікті негізделген. Дегенмен, олардың тиімділігін ұзақ мерзімді кезеңде бағалауға мүмкіндік беретін нақты мониторинг және нәтижелілік көрсеткіштерін кеңейте түсуге болар еді. Зерттеу Шымкент қаласы мен Түркістан облысының материалдары негізінде орындалған. Сондықтан алынған нәтижелерді Қазақстанның басқа өңірлеріне тарату кезінде өңірлік әлеуметтік-экономикалық және демографиялық ерекшеліктерді қосымша ескеру қажеттілігі туындайды. Диссертацияда цифрлық инклюзия мәселесіне назар аударылғанымен, қарт адамдардың цифрлық дағдыларын дамытуға бағытталған нақты оқыту бағдарламалары мен оларды енгізу тетіктері тереңірек қарастырылса, зерттеудің практикалық маңызы арта түсер еді. Жұмыста халықаралық тәжірибеге талдау жасалғанымен, ұсынылған белсендендіруші технологияларды шетелдік тиімді модельдермен салыстырмалы бағалау элементтерін кеңейту зерттеу нәтижелерінің қолданбалы құндылығын күшейте түсер еді. Аталған ескертулер мен ұсыныстар диссертациялық зерттеудің жалпы ғылыми деңгейі мен құндылығын төмендетпейді және болашақ ғылыми ізденістер барысында ескерілуі мүмкін.
--	--	--	---

12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)		Докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша жарияланған ғылыми еңбектерінің ғылыми деңгейі жоғары деп бағаланады. Жарияланған мақалалар диссертациялық зерттеудің негізгі бағыттарын, теориялық тұжырымдарын, әдіснамалық ұстанымдарын және эмпирикалық нәтижелерін толық қамтиды. Ғылыми жарияланымдарда қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының теориялық негіздері, оның қалыптасу факторлары, әлеуметтік инклюзия мәселелері, белсенді қартаю тұжырымдамасы, әлеуметтік капиталдың рөлі, цифрлық теңсіздік және әлеуметтік жұмыс технологияларының тиімділігі мәселелері жан-жақты қарастырылған. Зерттеу нәтижелері халықаралық және республикалық ғылыми конференцияларда баяндалып, ғылыми қауымдастық тарапынан талқыланған және апробациядан өткен. Докторанттың жарияланымдары зерттеу тақырыбының өзектілігін, ғылыми жаңашылдығын және практикалық маңыздылығын көрсетеді. Жарияланған еңбектердің мазмұны диссертацияның негізгі ережелерімен толық сәйкес келеді және қорғауға ұсынылған нәтижелердің ғылыми негізділігін растайды. Жалпы алғанда, докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша жарияланған ғылыми еңбектері диссертациялық зерттеудің сапалы орындалғанын көрсетеді, олардың ғылыми деңгейі жоғары және докторанттың дербес ғылыми ізденістерінің нәтижелерін толық сипаттайды.
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес)		«6D090500 – Әлеуметтік жұмыс» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған Жакыпбек Айгерим Айдарбекқызының «Қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын жеңудегі белсендендіруші технологиялар (Шымкент қаласы мысалында)»

			тақырыбындағы диссертациялық жұмысы өзекті ғылыми мәселеге арналған, ғылыми жаңашылдығымен, теориялық және практикалық маңыздылығымен ерекшеленетін аяқталған ғылыми зерттеу болып табылады. Диссертацияда қойылған мақсат пен міндеттер толық орындалған, зерттеу нәтижелері жеткілікті дәрежеде негізделген, қорғауға ұсынылған ғылыми қағидалар мен қорытындылар сенімді эмпирикалық деректермен дәлелденген. Автор қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының қалыптасу ерекшеліктерін кешенді түрде талдап, оны еңсеруге бағытталған әлеуметтік жұмыс технологияларын ұсынған. Зерттеу нәтижелерінің ғылыми жаңалығы, теориялық маңыздылығы және практикалық құндылығы жоғары. Диссертациялық жұмыс Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитетінің философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылатын диссертацияларға қойылатын талаптарына толық сәйкес келеді. Осыған байланысты Жақыпбек Айгерім Айдарбекқызына «6D090500 – Әлеуметтік жұмыс» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін беруге толық лайық.
--	--	--	---

Зерттеу жұмысының мазмұнын талдау негізінде, оның ғылыми жаңашылдығы, теориялық және практикалық маңызы, автордың дербестігі, әдіснамалық негіздерінің сапасы, алынған нәтижелердің сенімділігі, сондай-ақ докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша жарияланған ғылыми еңбектерінің мазмұны бойынша келесі қорытындыға келдім: Жақыпбек Айгерім Айдарбекқызының «Қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын жеңудегі белсендендіруші технологиялар (Шымкент қаласы мысалында)» тақырыбындағы диссертациясы толыққанды ғылыми-зерттеу жұмысы болып табылады және философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін қойылатын талаптарға сәйкес келеді. Диссертацияда қазіргі қоғам жағдайында ерекше өзектілікке ие болып отырған қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы мәселесі

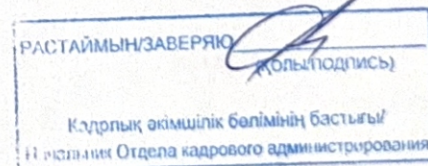
кешенді түрде зерттелген. Жұмыста әлеуметтік эксклюзияның теориялық-әдіснамалық негіздері жүйеленіп, оның қалыптасу факторлары мен ерекшеліктері жан-жақты талданған. Зерттеу барысында қарт адамдардың әлеуметтік, экономикалық, институционалдық, кеңістіктік, цифрлық және гендерлік тұрғыдан шеттетілу механизмдері анықталып, олардың өзара байланысы ғылыми тұрғыдан негізделген. Диссертацияның маңызды артықшылықтарының бірі – теориялық талдау нәтижелерінің эмпирикалық зерттеу деректерімен ұштасуы. Автор жүргізген сандық және сапалық зерттеулер қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының нақты көріністерін, оның себептері мен салдарын анықтауға мүмкіндік берген. Зерттеу нәтижелері негізінде қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын арттыруға бағытталған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері ұсынылып, олардың құрылымдық және функционалдық негіздері әзірленген. Жұмыста ішкі біртұтастық, теориялық және эмпирикалық негіздеменің жеткіліктілігі, ғылыми нәтижелердің дәйектілігі мен сенімділігі сақталған. Қорғауға ұсынылған негізгі қағидалар жеткілікті дәрежеде дәлелденген, ғылыми жаңашылдығымен ерекшеленеді және әлеуметтік жұмыс теориясы мен практикасын дамытуға елеулі үлес қосады. Диссертацияда ұсынылған қорытындылар мен практикалық ұсынымдар қарт адамдарға қатысты әлеуметтік саясатты жетілдіруде, әлеуметтік қызмет көрсету жүйесінің тиімділігін арттыруда және белсенді қартаюды қолдау бағдарламаларын әзірлеуде қолдануға болады. Диссертация академиялық жазу талаптарына сәйкес орындалған, ғылыми аппараты толық қалыптастырылған, құрылымы логикалық жағынан жүйелі, ал пайдаланылған зерттеу әдістері қойылған мақсат пен міндеттерге толық сәйкес келеді. Зерттеу нәтижелері халықаралық және отандық ғылыми басылымдарда жарияланып, ғылыми қауымдастық алдында апробациядан өткен.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, Жақыпбек Айгерим Айдарбекқызының «Қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын жеңудегі белсендендіруші технологиялар (Шымкент қаласы мысалында)» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы мазмұны, ғылыми жаңашылдығы, теориялық және практикалық маңыздылығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін қойылатын талаптарға толық сәйкес келеді деп есептеймін.

Осыған байланысты Жақыпбек Айгерим Айдарбекқызына «6D090500 – Әлеуметтік жұмыс» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін беруге болады деп санаймын.

Ресми рецензент:

NARXOZ университетінің
гуманитарлық мектебінің профессоры,
әлеуметтану ғылымдарының кандидаты

Маульшариф М.
(Аты-жөні)